

Château de Chantilly

INSTITUT DE FRANCE

LES TRÈS RICHES HEURES DU DUC DE BERRY TENTOONGESTELD IN HET CHÂTEAU DE CHANTILLY

Van 7 juni tot 5 oktober 2025, in de Jeu de Paume-zaal

EEN BIJZONDERE TENTOONSTELLING TER GELEGENHEID VAN DE RESTAURATIE VAN HET BEKENDESTE MANUSCRIPT TER WERELD, TENTOONGESTELD ZOALS U HET NOOIT MEER ZULT ZIEN!

Een ware icoon van de Middeleeuwen, *Les Très Riches Heures du Duc de Berry*, is het pronkstuk van de collecties van het Musée Condé in het Château de Chantilly. Overeenkomstig de wensen van zijn schenker, de hertog van Aumale, mag het manuscript niet buiten het Château de Chantilly tentoongesteld worden. Vanwege zijn kwetsbaarheid en waarde wordt het veilig bewaard en afgeschermd van het publiek. De tentoonstelling die in de Jeu de Paume-zaal wordt gepresenteerd, van juni tot oktober 2025, is volledig gewijd aan dit mythische boek, het beroemdste middeleeuwse manuscript ter wereld. Dankzij de restauratie kan de legendarische kalender los van de band worden getoond. Bovendien zorgen uitzonderlijke nationale en internationale bruiklenen ervoor dat dit «kathedraalboek» in zijn context wordt geplaatst en zijn ongelooflijke invloed door de 15e eeuw tot aan onze tijd zichtbaar wordt gemaakt.

De 121 schilderijen die zich bevinden in *Les Très Riches Heures du Duc de Berry* zijn zelden tentoongesteld vanwege de aard en kwetsbaarheid van het boek. Dankzij een uitgebreide restauratie kunnen nu, voor de eerste en waarschijnlijk de laatste keer in lange tijd, 26 pagina's tegelijk worden getoond (die van de mythische kalender), waardoor een breed overzicht van de schilderijen door de tijd heen en de elegante layouts van het boek zichtbaar wordt.

De tentoonstelling, van uitzonderlijk karakter, wil hulde brengen aan een meesterwerk, de ontdekking en verkenning ervan in kaart brengen en alle facetten ervan onthullen met behulp van prestigieuze bruiklenen. Ze wil ook de visie op het werk vernieuwen dankzij de meest recente onderzoeken van nationale en internationale wetenschappers, de observaties van de restauratrices en de geavanceerde analyses uitgevoerd door het Centre de Recherche et de Restauration des Musées de France (C2RMF). Het doel is nieuwe generaties te blijven fascineren.

HET VERHAAL VAN EEN GELEIDELIJKE ONTDEKKING

In december 1855 dook in Genua een manuscript op dat toebehoorde aan hertog Jan van Berry (1340-1416), zoon, broer en oom van Franse koningen. Het werd onder de aandacht gebracht van Henri d'Orléans, hertog van Aumale (1822-1897), die onmiddellijk het uitzonderlijke karakter ervan herkende, het direct kocht en het samen met de beste geleerden van die tijd begon te bestuderen. Naast dit manuscript maken andere essentiële stukken uit hetzelfde atelier het mogelijk om een inspirerend panorama te schetsen en deze unieke productie in zijn context te plaatsen.

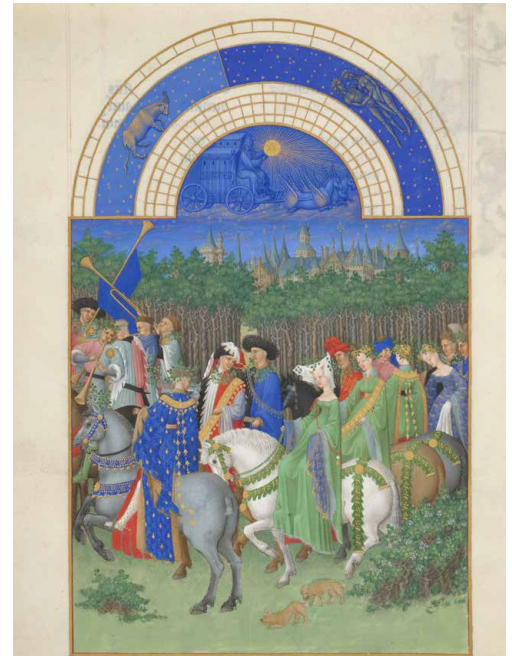

Januari, in de Kalender van *Les Très Riches Heures du Duc de Berry*
Paris en Bourges, 1411 - 1485
© RMN-Grand Palais - Domaine de Chantilly - Michel Urtado

Les Très Riches Heures zijn, volgens hun benaming aan het begin van de 15e eeuw, een uitzonderlijk gebedenboek, dat rond 1411 werd besteld door hertog Jan I van Berry, broer van koning Karel V, bij drie jonge getalenteerde kunstenaars uit Nijmegen: de broers Paul, Johan en Herman van Limburg. Deze drie, neven van schilder Johan Maelwael (ca. 1370-1415), werkten samen met de beste kopiisten en decorateurs. Zowel de opdrachtgever als de schilders stierven in 1416, waardoor het manuscript onvoltooid bleef.

Gedurende de 15e eeuw werkten andere verluchters verder aan het manuscript, zoals Barthélémy d'Éyck rond 1440 voor de koninklijke familie en Jean Colombe rond 1485 voor Karel I van Savoye, die het boek op zijn beurt erfde. Dit meesterwerk, dat uitgroeide tot een «kathedraalboek» zonder zijn eenheid te verliezen, weerspiegelt een samensmelting van verschillende invloeden: Vlaamse, Franse, Italiaanse, oosterse en klassieke, die geleidelijk door specialisten aan het licht zijn gebracht.

Vanaf zijn installatie in Chantilly en de eerste reproducties onder leiding van de hertog van Aumale verwierf het boek wereldwijde bekendheid, waardoor het de status van een icoon van de Middeleeuwen kreeg. Het vormt nog steeds een poëtisch en ideaal beeld van de Middeleeuwen in de collectieve verbeelding.

Mei, in de Kalender van *Les Très Riches Heures du Duc de Berry*
Paris en Bourges, 1411 - 1485
© RMN-Grand Palais - Domaine de Chantilly - Michel Urtado

IN HET HART VAN DE TENTOONSTELLING: *LES TRÈS RICHES HEURES* ZOALS ZE NOG NOOIT ZIJN GEZIEN

De restauratie van *Les Très Riches Heures* maakt het mogelijk om de eerste 12 folio's van het losgebonden manuscript tentoon te stellen. Dit betreft de 6 bifolia met de **kalender**, die verticaal worden gepresenteerd en recto-verso leesbaar zullen zijn. In het hart van de tentoonstelling worden speciale klimaatkasten voor elk bifolium gemaakt door de restaurateurs om de losgebonden pagina's te beschermen.

Het absolute middelpunt van de tentoonstelling, het manuscript zelf, wordt gepresenteerd in een speciale vitrine. **Het boek zal geopend zijn op een dubbele pagina die om de 15 dagen wordt vernieuwd.** Bezoekers hebben ook de mogelijkheid om het hele boek te raadplegen via digitale bladerapparaten.

De restauratie, begeleid door de grootste experts, bood de mogelijkheid om analyses uit te voeren die nog nooit eerder op het werk waren gedaan, om elke fase van de creatie en elke penseelstreek te begrijpen. Het verslag van uitzonderlijke ontdekkingen en de wetenschappelijke beeldvorming van de analyses, uitgevoerd door het C2RMF, zullen worden gepresenteerd in een audiovisuele weergave.

De Kerstmis, in *Les Très Riches Heures du Duc de Berry*,
Paris en Bourges, 1411 - 1485
© RMN-Grand Palais - Domaine de Chantilly - Michel Urtado

De Val van de Engelen, in *Les Très Riches Heures du Duc de Berry*,
Paris en Bourges, 1411 - 1485
© RMN-Grand Palais - Domaine de Chantilly - Michel Urtado

De ontdekking van het manuscript

De tentoonstelling biedt inzicht in de redenen waarom het manuscript zich in Chantilly bevindt en verklaart de oorsprong van zijn razendsnelle bekendheid, vanaf de acquisitie tot op heden.

De hertog van Berry, prins, groot mecenas en bibliofiel

De tentoonstelling brengt het publiek in contact met de figuur van Jan van Berry, de politieke rol van de prins, zijn weelderige mecenaat en zijn werk als bouwer, geplaatst in de context van Frankrijk aan het begin van de 15e eeuw. Onder de tentoongestelde werken bevinden zich het grafbeeld van de hertog van Berry, afkomstig uit de kathedraal van Bourges, en uitzonderlijke bruiklenen van het Musée du Berry en de Bibliothèque municipale de Bourges. Samen met vele andere bruiklenen laten deze werken de pracht en praal van de grootste mecenas van de Middeleeuwen herleven.

Een prinselijke bibliotheek

Dankzij een uitzonderlijk partnerschap met de Bibliothèque nationale de France wordt een groot deel van de rijke bibliotheek van de hertog van Berry, een van de beroemdste uit de Middeleeuwen, tentoongesteld. Tientallen manuscripten vullen de collectie aan die al in het Château de Chantilly wordt bewaard, en weerspiegelen de pracht, smaak en cultuur van de prins. Andere vooraanstaande instellingen, zowel in Frankrijk als in het buitenland, hebben dit uitzonderlijke project ondersteund om een van de mooiste middeleeuwse bibliotheken tot leven te brengen, waarin verluchte manuscripten een prominente plaats innemen.

Een collectie getijdenboeken

Voor het eerst sinds zijn dood in 1416 worden alle getijdenboeken die voor de hertog van Berry zijn gemaakt en momenteel bekend zijn, samengebracht. Ze komen uit Chantilly, Parijs, Brussel en New York.

De stappen in de creatie van *Les Très Riches Heures*

De tentoonstelling belicht de belangrijke rol van de gebroeders van Limburg, de ontwerpers van het boek, en toont de belangrijkste artistieke figuren die eraan hebben bijgedragen, hun specifieke kenmerken en hun inspiratiebronnen. Het merendeel van de bekende werken van de gebroeders van Limburg zal worden samengebracht.

Een inspirerend manuscript

Het manuscript genoot onmiddellijk grote bekendheid, en veel van zijn motieven werden overgenomen in de verluchtingen die elders door zijn makers of hun tijdgenoten werden geschilderd. De uitstraling van *Les Très Riches Heures* vormde de basis voor talloze meesterwerken, waarvan een groot deel de reis naar Chantilly maakt.

Een icoon met wereldwijde faam

Via literatuur, beeld en film biedt de tentoonstelling enkele inzichten in de redenen en de omvang van de roem van het manuscript tot op de dag van vandaag.

Jean de Cambrai, 'Treurende' van de hertog van Berry, Bourges, museum van Berry
© Musée et Patrimoine Historique de la Ville de Bourges

Jean de Cambrai, Ligbeeld van de hertog van Berry, Kathedraal van Bourges
© Olivier Rolland

Het adopteren van een miniatuur uit *Les Très Riches Heures du Duc de Berry* helpt bij het behoud van dit middeleeuwse meesterwerk, bijgenaamd "De Mona Lisa van de manuscripten". Om de achteruitgang van het perkament en de verf te stoppen en de band te herstellen, voert het Condé-museum van het Château de Chantilly een restauratieproject uit ter voorbereiding van de aangekondigde tentoonstelling in 2025.

Alle miniaturen van de kalendermaanden, behalve die van september, die nog in een participatieve inzamelingscampagne zit, zijn al geadopteerd dankzij een donatiecampagne. Een nieuwe campagne biedt nu de mogelijkheid om negen andere iconische werken te adopteren, die tijdens de tentoonstelling één voor één zullen worden getoond.

De Zodiakman

Te zien voor het publiek van 7 tot 17 juni 2025. Deze afbeelding, die in geen enkel ander getijdenboek uit die tijd voorkomt, is een van de bekendste van de 121 schilderijen in het manuscript.

Het Paradijs en de Aankondiging

Te zien voor het publiek van 18 juni tot 1 juli 2025. Deze illustratie is bijzonder origineel vanwege haar ronde vorm, die slechts één keer elders in het manuscript voorkomt, en door de vier keer herhaalde weergave van Adam en Eva in dezelfde afbeelding.

De Drie Koningen

Te zien voor het publiek van 2 tot 15 juli 2025. Deze dubbele pagina, rijk aan details en symboliek, is de perfecte illustratie van de thema's die in middeleeuwse illustraties vaak voorkomen

De Val van de Opstandige Engelen tegenover Psalm 6

Te zien voor het publiek van 16 tot 29 juli 2025. Deze twee pagina's behandelen thema's en motieven die vaak in de middeleeuwen werden gebruikt. Ze zijn geschilderd door meerdere kunstenaars gedurende de 15e eeuw, zoals de gebroeders van Limburg, Jean Colombe en de Meester van Sarrasin, wat hen een grote rijkdom aan interpretaties en stijlen geeft die kenmerkend zijn voor die tijd.

Christus op de Olijfberg, Christus voor de rechter geleid

Te zien voor het publiek van 30 juli tot 12 augustus 2025. Deze achteraf samengestelde dubbele pagina is het perfecte voorbeeld van het uitzonderlijke talent van de gebroeders van Limburg en toont de variëteit aan technieken, symbolen en kleuren die zij gebruikten.

De Kruisiging en de Dood van Christus

Te zien voor het publiek van 13 tot 26 augustus 2025. Deze dubbele pagina, die door verschillende kunstenaars is geschilderd met meer dan 70 jaar verschil, is uitzonderlijk: een prachtige grijsint suggereert perfect de zonsverduistering die de dood van Christus begeleidt.

De Verzoeking van Christus

Te zien voor het publiek van 27 augustus tot 9 september 2025. Deze pagina, waarop het kasteel van Mehun-sur-Yèvre is afgebeeld, is een van de eerste "architectuurportretten"!

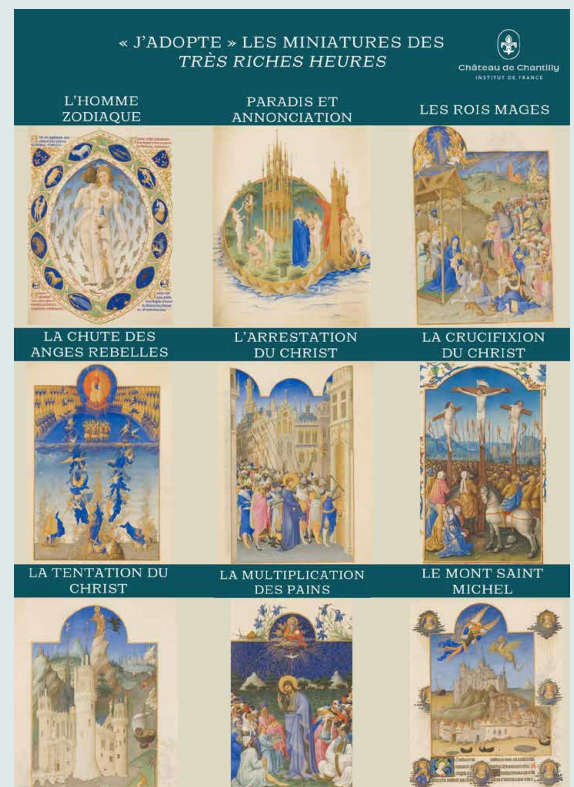
De Vermenigvuldiging van de broden

Te zien voor het publiek van 10 tot 23 september 2025. Deze schildering, met een rand versierd met slakken en ridderspoor, is de enige die tijdens het leven van en onder leiding van de gebroeders van Limburg is voltooid!

De Mont Saint-Michel

Te zien voor het publiek van 24 september tot 5 oktober 2025. De illustratie toont de Mont en zijn getijden ten tijde van de hertog, die vergelijkbaar zijn gebleven met wat we vandaag kennen: een krachtig getuigenis van het behoud van de historische locatie.

Adopteer nu een miniatuur uit *Les Très Riches Heures du Duc de Berry* en word een van zijn weldoeners: <https://soutenir.domainedechantilly.com/en/trh/~mon-don>

COMMISSARIAAT

Mathieu Deldicque, Hoofdconservator erfgoed, directeur van het Musée Condé en het Musée Vivant du Cheval, Château de Chantilly

Marie-Pierre Dion, Algemeen Conservator van Bibliotheken, Musée Condé, Château de Chantilly.

— De tentoonstelling geniet van een uitzonderlijk partnerschap met de Bibliothèque nationale de France.

MERCENAS

Het project *Les Très Riches Heures* wordt ondersteund door de Foundation Etrillard.

De adoptanten van de kalendermaanden van *Les Très Riches Heures*

Amis du Musée Condé (Januari), Lionel and Ariane Sauvage (Februari), Bsip – Lydie Naneix (Maart), Charlotte Kramer (April), Kazumi Mashita (Mei), Ville de Nimègue (Juni), Kate Agius (Juli), Panhard International (Augustus), Les Enluminures (Oktober), Alice Goldet (November), Caroline Guerrand (December).

De adoptanten van de verluchtingen van het manuscript (niet losgebonden)

Bsip – Lydie Naneix (De Zodiakman).

De zeer grote donateurs

Académie des Beaux-Arts, Jean-Marie and Betty Eveillard, Fondation Etrillard, Fondation La Marck, Friends of the Domaine de Chantilly, Hubert and Mireille Goldschmidt, TEFAF Museum Restoration Fund, Daniel Thierry, Sotheby's.

TEFAF Sotheby's EST 1744

De grote donateurs

René Botto, Adrien Brus, Louis de Bayser, Baudouin de Grave, Marie des neiges de L'eprevier, Sébastien Farin, Benjamin Jarry, Jean-Daniel Large, Thierry Lassabatere, Annaëlle Marchand, Meneer en mevrouw Ludovic de Montille, Nicolas Suspene.

De donateurs

Adrien Breiman, Michel Brunet, Michel and Béatrice Brus, Michèle Carles, Charles Chatelin, Corinne Coudert, The Crosby Fund, Amaury de Belleville, Antoine de Broglie, Alix Floquet, Dominique Gommery, François Gueant, Camille Hatty, Jean-François Homassel, Jean-Yves Lardeux, Aurélie Le Caer, Librairie Vignes, Anne Miller, Monique Pascal, Lionel Pernot, Béatrice Pichon, Claire Poirier, Frédéric Sailland, Julien Serey, Samuel Valcke, Emilie Vallet, Philippe Vauclin.

EEN TACTIEL SYSTEEM OM TOEGANG TOT CULTUUR EN KUNST TE BEVORDEREN

Toegang tot cultuur en kunst voor mensen met een handicap staat centraal in de acties van het Château de Chantilly. Na digitale modellering door de expertise van de vereniging Valentin Haüy is de maand september van *Les Très Riches Heures du Duc de Berry* in reliëf aangebracht via een driedimensionale afdruk op een polyurethaanplaat. **Dit tactiele hulpmiddel, een echt educatief middel voor blinden en slechtzienden, is een waardevol instrument om het culturele programma van het Château de Chantilly nu en op duurzame wijze te verrijken.** Dit project werd mogelijk gemaakt met steun van het Ministerie van Cultuur en de Fondation Banque.

© Château de Chantilly

CATALOGUS

De tentoonstellingscatalogus wordt uitgegeven door In Fine éditions d'art.

PRAKTISCHE INFORMATIE

De ticketverkoop opent op 24 januari 2025, met een dagelijkse beperkte capaciteit.

PERSCONTACT

Alambret Communication

www.alambret.com
Alice Zakarian
+ 33 (0)1 48 87 70 77
chateaudechantilly@alambret.com